

MAGYARI NÁNDOR LÁSZLÓ

Szombat esti láz

Vázlatok a diszkózásról

Képzeljük magunk elé azt a színes forgatagot, zenei hatásokkal és mozgással telített önfelelt szórakozást, amit a diszkók világa teremt meg. Ha szemügyre vesszük a táncosokat vagy akár a bábéskodó beszélgető közönséget, szembetűnik a felszabadultság, az euforikus hangulat, az élmények fokozott adás-vétele. Ebben a kavalkádban lát-szólag mindegy, hogy a szövegen vagy hangzásán keresztül, milyen tartalmakat közvetít a zene, hogy kit ki mellé sodor, a szinte teljesen artikulálatlan tánc, a lényeg az együtteség érzése, az emelkedett hangulat. Minden az önkifejezést és megerősítést, a máskor és máshol elfojtott vágyak és érzések közös, mozgásos kiélését szolgálja. De ha mélyebbre tekintünk, felfedezhetjük a „társadalmat a szórakozásban” azokat a rejtett szociális szabályoknak és társas viszonyoknak a hálózatát, amelyek mindvégig működnek szórakozás közben.

A szórakozás figyelmes szemlélője és elemzője könnyen beláthatja, hogy a diszkózás elemzése fontos tudáshoz juttat(hat) általában a fiatalok szociális magatartásáról, a közösségek spontán szerveződéséről. Továbbmenve, a fiatalok szórakozási/pihenési formáinak számbavétele és kimerítő elemzése, felvilágosíthat az ifjúsági életvitel és gondolkodásmód rejtett dimenzióiról, a felnőttek által, gyakran meg nem értett összefüggéseiről.

A társas szórakozás alapjait az eufória képezi, ez pedig abból származik, hogy bizonyos típusú érintkezések az egyéneket „kikapcsolják”, a rájuk nehezedő kényszerek, kötöttségek hálózatából. A szórakozás akkor valóban „szó-

rakoztató”, ha benne mindvégig egy transzformált világ szabályai működnek, melyek szimbolikus távolságot teremtenek a valóságtól, létrehozzák és mindvégig fenntartják a játék „olyan mintha” jellegét.

Eredetileg más kultúrkörben fejlődött ki a diszkó, de amint bekerült sajátos körülményeink közé, elkerülhetetlenül funkciócsertét (is) szenvedett. Felértékelődve ráépült az ifjak sajátos — önantikulációs, önkifejező, identitás-kereső stb. — szükségleteire, hiánypótló szerepet vállalt. Mint vidéki intézmény, átvette a hagyományos ifjúsági bálók szerepét, illetve ráépült azok már meglevő struktúrájára. Eközben megváltoztak azok az életérzések és megnyilvánulási formáik, amelyek hagyományosan, a falusi táncolási alkalmakhoz, szüreti bálókhoz, vagy az ifjúság ünnepi mulatságaihoz társultak.

A diszkók megjelenésével városainkban új szórakozási gócpontok jöttek létre, melyektől visszhangzik az egész környék. Olyan zenei igények, térhasználati, viselkedésbeli stb. minták termelődtek ki, és kezdtek önálló életet, amelyek merőben másak a hagyományos szórakozási formákat ismerők számára. A befogadást és érzelmi kötődést jelzi, hogy a zenén, ruhaviseleten táncformák révén, a diszkók forgalmazta hangulati/érzelmi világ utat tört magának otthonainkba, iskoláinkba, kulturális intézményeink falai közé. A diszkók világa most már a „mi világunk is” lett.

Serdülőkorú fiatalok esetében tapasztalhattuk, hogy milyen kitüntetetten fontos szerepet játszik életünkben a diszkó által forgalmazott életvilág. A diszkó számukra állandó örömforrás: nyitás egy alternatív világ fele, mely, önmegfogalmazási mintákat és fogódzókat kínál. Ez a spontán ragaszkodás nyilvánul meg abban is, hogy a résztvevők —, noha gyakran képtelenek megfogalmazni, hogy mit is nyújt számukra ez a szórakozás — egyetértenek abban, hogy a diszkó egy kívánatos dolog, sőt nélküle elképzelhetetlen a szabadidő eltöltése. „Ha bemegyek a diszkóba — mondja egy fiú —, egy fél órán belül meg is unom, másnap mégis újra bent vagyok. Nem szeretek különösen sem táncolni, sem bámulni másokat, mégis valami vonz a diszkóba. Zenét hallgatok, találkozom a haverokkal, esetleg új ismerősöket szerzek vagy új dolgokról szerzek tudomást, szóval van valami vonzó az egészben”. Mások képesek több tíz kilométert utazni, hogy egy kü-

lönös diszkóba mehessenek, hogy részesei lehessenek a diszkóban egyesülő vonzó eseményeknek. És még nem is szoltunk azokról a diákokról, akik több kilométert gyalognak éjnek idején is a szomszéd faluból, ahová elcsalta őket a „szombat esti láz”.

A diszkó-jelenség példája lehet az ifjak képzetei, közösségalkotási igényei és egy divatos szórakozási forma és intézményi keret) találkozásának. A diszkó egyrészt formális — a kultúrothonok/ifjúsági klubok programjait gazdagító és nem utolsó sorban gazdasági alapjaikat erősítő — kulturális intézményként, másrészt viszont — spontán módon szerveződő — informális keretként gyakran funkciót is kölcsönöz az időtöltésnek, közösségi életnek. Teret, hangzásvilágot, társulási formákat, nyilvánosságot biztosít a felszabadult szórakozásra. Ideiglenesen bár, de képes felüggeszteni/átalakítani a köznapi életet jellemző feszültségeket, az iskola-család jól kikristályosodott (érték) rendje helyett egy másfajta szereprepertoárt, státuszelosztást, egy újfajta értékrendet és ennek megfelelő életérzést hoz létre és működtet. A diszkó mint sajátos identitásmodellek gyűjtőmedencéje, mint alternatív közösségalkotási gócpont is figyelemreméltó szerepet játszik az ifjak életében. Nem utolsó sorban, mint szocializációs tényező és egy sajátos ifjúsági nyelvezet kialakításának, elterjedésének médiuma is számításba jön.

Az eddig elmondottakból is következik, hogy a diszkó fenomenológiai leírásának nemcsak azokra a történésekre/eseményekre, hatásokra stb. és a hozzájuk tartozó antropológiai/szociológiai vonatkozásokra kell kiterjednie, melyek kimondottan a diszkó terében történnek. Figyelembe kell venni nemcsak azt, ami táncolás, zenehallgatás vagy beszélgetés közben történik, hanem azt is, ami általában hozzátartozik a diszkózás szociális mezejéhez vagy hátteréhez. Fel kell tárnunk, hogy az ifjúság néhány antropológiai/pszichológiai és szociológiai jellemvonása, életvilágának sajátossága miként, milyen közvetítések és transzformációk révén jut kifejezésre a diszkózásban és a hozzá kapcsolódó eseményekben.

Minden tevékenységformához az emberi személyiség más és más dimenziójának a mozgósítása, más és más szabályrendszer működtetése és a belső én-állapotok sajátos vonatkozásai tartoznak. Kissé túlozva azt is mondhatjuk, hogy mindenkinek van egy köznapi és egy ettől kü-

lönböző ünnepi énje, ugyanaz a személy egészen más viselkedésmoделleket követ, illetve valósít meg munkahelyén (az iskolában), a családban, közlekedés vagy szórakozás közben, mindenkiben több — egymást csak részben átfedő — személyiség(réteg) rejlik, és ez még inkább érvényesnek látszik az ifjak esetében. Elendő csak felszínesen megfigyelni, hogy „vedlik át” percek alatt a csendes „joviális” diák, szinte megfélézhetetlenül tomboló „diszkószóttárrá” szombat délután, amikor énjének szórákozásra/kikapcsolódásra orientált dimenzióját mozgósítja. Azt is könnyen beláthatjuk, hogy minden szituatív én, mint sajátos rendszer áll elő, és átépíti az egész egyénről alkotott képet nemcsak a kívülálló szemében, hanem a résztvevő öntudatában is. Nem teljes átváltozás játszódik le, csupán a megfelelő átfordítások segítségével egyik énnünk tartalmi, teljesen más formában kerülnek be egy új, távol eső szituációba. Ha jól működnek azok a szabályok, melyek alapján megtervezhetők és felépíthetők a különböző szituációkhoz tartozó énjeink, helyzeti identitásunk, akkor minden érzésnek, hangulatnak, viselkedésmódnak stb. helye lehet bármilyen eseménysorban vagy interakcióban. Az önfelelt diszkózó viselkedése így egyeztethető össze a „jó diák” (részben felfüggesztett) viselkedésmódjával. Ezekon a transzformációkon keresztül érvényesül (vagy nem!) a személyiség folyamatossága. Ezért tesznek szert kitüntetett fontosságra, már igen fiatal korban, a „báj”, a tapintat és lélekjelenlét, a jó modor és azok a rítusok/eljárások, melyek segítségével szinte bármely helyzetben bevihetünk tőle „normális esetben” távol eső tudattartalmakat, belophatjuk az aktuális interakcióba „igazi” énnünk egy-egy darabkáját. Ez a folyamat azonos a bensőségesség megteremtésének képességével, olyan ott-honossági értékek megteremtésével, és működtetésével, amelyek segítségével kiépíthetjük saját azonosságunkat a környezet, a tárgyak és helyzetek beélésével.

Innen adódik, hogy bármely társas érintkezés (esetünkben a diszkózás) megértése, azoknak az implicit szabályoknak a feltárását és megértését feltételezi, amelyek rejtve vagy manifeszt módon irányítják a történéseket, szabályozzák az interakciókat, sajátos színezetet adnak annak a pszichikus mezőnek, melyben az események játszódnak. A diszkózás egészének a leírása és megértése több egymást követő, egymásba szervesen integrálódó mozzanat-

nak az elemzését követeli meg. Ennek végeredménye a diszkó sajátos nyelvezetének a feltárása kell legyen. Mindez világosabban és áttekinthetőbben áll elő, ha megpróbáljuk felvázolni és részleteire bontva elemezni a diszkózás forgatókönyvét, melynek első felvonása a diszkóba való készülődés. A diszkóról való beszámoló jó része azal kezdődik, hogy „beugrottam X barátomhoz vagy Y barátnőmhöz”. Az öltözködés, a ruhadarabok kiválasztása és eközben az elkövetkező események megbeszélése, egyben a ráhangolódást, a diszkó világának a felidézését is szolgálja. A készülődés azt a sajátos elvárást szolgálja, hogy „az ember ne legyen más, mint a többiek”, noha „a feltűnés kötelező” (hiszen a diszkó nyilvános szereplés), az öltözetnek megvannak a maga strukturális szabályai, melyeket mindenkinek be kell tartani, ha jól akarja érezni magát. A feltűnés elsősorban az iskolai/köznapi ruhaviselettől való szimbolikus eltávolodásban jön létre. Az öltözködéskultúra itt alkalmazott paternjai csupán a felszínen, formailag követ(het)ik az egyenruhaviselet mintáját, mások a célok, melyeknek alárendelődnek. A viselet „funkciója” diszkózás közben termelődik, illetve maga termeli a felszabadultságot, a jó hangulatot, amikor felmutatja egy csoporthoz, társasághoz való tartozást. A diszkóöltözet közösségi szempontok mentén szerveződik meg. Akár közvetlen megfigyelés, akár beszámoló alapján elemeztük jónéhány diszkózó ifjú öltözetét, az volt a benyomásunk, hogy néhány valóban kivételes ruhadarabon kívül, szinte egyenruhába bújt ifjakat tár elénk a diszkó. Csakhogy, míg például az iskolai egyenruha nagy csoportokat „egyneműsít” a külszínen, addig a diszkó öltözet kis közösségeket fog össze. Akik a „szakadtakhoz” tartoznak elnyűtt farmerben és (mű)bőr dzsekiben mutatkoznak, míg „a jól öltözöttek” (akik a video-diszkóba járnak gyakrabban) elegáns „cuccokban” jelennek meg. Az egyes csoportokon belül a viselhető ruhadarabok száma korlátozott — farmernadrág, poló, sportcipő, dzseki stb. —, csak a „sztárok” ruházata tűnik ki a csoportból. A többiek látszólag nem adnak a ruházatukra, fontos, hogy táncolásra, „ugra-bugrálásra” jó legyen, ezt is többnyire a ruhaviselés módja, a hozzá való viszonyulás hozza létre. A viselet azok számára lesz probléma, akik nem rendelkeznek diszkózó kellékekkel, azokkal a cuccokkal, amelyek szinte kötelezőek, ha befogadott diszkózók akarnak lenni. Ezek

gyakran rosszul érzik magukat, és a szélre sodródnak. Megmutatkozik ez a diszkó előtti csarnokban, vagy bent a teremben elfoglalt helyükben/helyzetükben is. Azok kerülnek a központba, a térhasználat hierarchikus csúcsaira, akik különös jelvényekkel, rangjelkép szerepet betöltő ruhadarabokkal „tüntetnek”. Mások félrehúzódnak, igyekeznek eltűnni a tömegben.

Tapasztalatunk szerint a diszkó-viselet, elsősorban a csoport-hovatartozás felmutatását és a felszabadultságot szolgálja, csak másodsorban esztétikai funkciókat. A csoportosulások, haveri körök ellenségeskedései gyakran nyilvánulnak meg egymás ruházatának becsmélésében. („A digók azt képzelik, hogy a fényképésznél vannak, ezért nyakkendőt viselnek”, „A szakadtak vademberek, akiknek gondolataival egyet lehet érteni, de velük egy társaságban mutatkozni...”).

A diszkóviselet kialakítása jelzi azt is, hogy ki akar társaságot változtatni, más partnert vagy haveri kört választani. Ha egy lány vagy srác hirtelen más jellegű ruházatban mutatkozna, ezzel a csoporttól való eltávolodását és egy másik társaságba való felvételi igényét jelölné. Ezt már öltözködéskor meg kell beszélni: a ruházattal is meg kell közelíteni a célcsoportot.

A diszkózásra való készülődés fontos funkciója a várható történésekre való előzetes ráhangolódás, a diszkó szerepek gondolati begyakorlása, ami azonos a fent említett transzformációs szabályok működésbe léptetésével. A barát vagy barátnő már a készülődéskor stimulál(hat)ja a a belső átalakulást, a könnyedséget és felszabadultságot. Azzal, hogy előzetesen megbeszéljük: „otthon fogjuk hagyni rosszkedvünket”, elfelejtjük a köznapok gondjait, amit a készülődés rituáléja segít, alapvetően hozzájárul a mulatság sikeréhez (de az esetleges sikertelenséghez is). Ami az öltözet külszínén csak jelzésszerűen mutatkozik — szemfesték, hajviselet, könnyedén feltűrt ingujj vagy gallér a csak mellékesen be nem gombolt ingnyak stb. —, tulajdonképpen a „belső” ráhangolódás külső jele. Az öltözködés és készülődés kiváló alkalmak a diszkó-szerepek megtervezésére. Elismérlése azoknak a szabályoknak, amelyek a diszkóban érvényesek. A partner elképzeltetése (és minél nehezebben engedik a partnert, annál inkább felértékelődik a szórakozás), az ital és cigaretta (titkolózásba burkolt) beszerzése, mind-mind olyan momentumai a

diszkózásnak, amelyek felfokozzák vonzerejét. Ezek nélkül elképzelhetetlen a „szombat esti láz”, nélkülük nem euforikus a társas érintkezés e formája.

Ezek a cselekvéssorok hétköznapi éniünk átgyúrását szolgálják, illetve annak a résznek az előtérbe helyezését, amelyet a szórakozás-, a kortárs csoport megkövetel. És éppen ez eredményezi azoknak a problémáknak a felfüggesztését, amelyek megzavar(hat)ják a szórakozást. Így jön létre a köznapiól szimbolikusan távol álló transzformált világ. A diáklány (csaj), aki felkészült a diszkóra, és megérkezett a diszkó előtti térre vagy csarnokba, ideiglenesen nem diák. Időlegesen felfüggesztette azokat a szabályokat, melyek diák voltát kialakították, és a hétköznapiokban szabályozták. Öltözetével megváltoztatta identitását, és ezt az időleges azonosságváltást meg is jeleníti, nemcsak öltözetével, hanem egész viselkedésével. Ezért az öltözködés után meg kell vizsgálnunk a test- és térhasználat metamorfózisát, ami szintén igen fontos összetevője a diszkózásnak.

A térhasználat sajátos vonásait a közösség alakítja ki, úgyszintén saját testünk használata, a hozzá való viszonyulásunk módja is a proxemikában tanulmányozott társadalmi szabályok által meghatározott. A testünket burokként körülvevő tér szociális jelentései meghatározzák hangulatunkat, közérzetünket, s identitásmegformáló elemekként jönnek számításba. A testtartásunk és mozgásaink egésze, mint személyiségünk észlelhető formái „nyelvszerűek”, azaz nemverbális kommunikációink hordozói. A test mindig valamilyen „benyomást kelt” másokban, kommunikál, azaz személyessé teszi az egyén viselkedését, de ugyanakkor jelzi annak csoport-hovatartozását, meghatározza az interakciók sorrendjét/programját és lélektani színezetét. Mindezek társas/társadalmi „termékek”, a magaviselet, test-hordozás és a közvetlen térhasználat, a csoportok elkülönböződésének jelzői. Ezért a diszkó terétől elválaszthatatlanok a testmozgások és térhasználati eljárások, melyeket az előhív. Következésképpen kölcsönös egymásrahatásukban kell vizsgálnunk ezeket a jelenségeket.

A legjellemzőbb magaviselet, mind a testhasználat mind a tér beélése tekintetében, amit a diszkó a fiatalok körében kivált, a fesztelenség, a felszabadultság érzése. A diszkózó magára ölti vidám énjét, megváltoztatja teste mó-

dosítható elemeit: ruházatát, hajviseletét stb. Mindezek a változtatások egyszerre differenciálnak és homogenizálnak. Elkülönítenek másoktól és a saját hétköznapi magaviseletüktől, de egységesítenek a felszabadultságban és a diszkózók valamely csoportjához való tartozás felmutatásában. A fesztelen, felszabadult magatartás és a térhasználat minden elemének számbavétele helyett csak néhány igen jellemző vonást elemzünk röviden. A diszkóbeli viselkedés szabályain és sémáin keresztül mások érzékelik a fiataalt, és ezek révén ő maga is észleli saját magát. Valóságos felvonulásnak, a fesztelenség és a párkapcsolatokra/társasági életre való nyitottság színjátékának lehetünk tanúi, ha megfigyeljük azt, ami a diszkó előtti csarnokban a „bemutatkozás/megjelenés” tekintetváltások során történik. Az ifjak megjelenésük teljes külső nyelvezetével, a köznapi térhasználat felrúgásával, például hangos beszéddel és kacagással, gyors és felfokozott gesztikulációval, fesztelen és bátor tekintetváltással jelzik felszabadultságukat.

A csoportok elkülönülése már az előcsarnokban jól nyomomonkövethető. Egyesek központi helyzetet foglalnak el egész csoportjukkal, mások félrehúzódva „csendben” dohányoznak, vagy a ruhatár előtti pulton ülve lógatják lábukat, egymás vállára támaszkodnak, és karon fogják egymást. Szinte minden testhelyzet előfordul, akik filmélményeikről számolnak be pantomimszerűen is eljátszanak egy-egy eseményt, hangutánzó szavak röpködnek, kacagás száll. A lánycsoportok kihívó tekinteteket „dobnak” a fiúk felé, míg ezek, csak úgy mellékesen megjegyzéseket tesznek a „csajok” öltözetére, hajviseletükre vagy bármi másra. Minden téma alkalom a beszélgetésbe való azonnali bekapcsolódásra, akár csak félvállról tett megjegyzések erejéig, akár, egyre jobban belemerülve a beszélgetés — esetleg vita — hevébe.

Hogyan járul hozzá a diszkó tere — akár az előteret akár a tánctermet vesszük figyelembe — a felszabadultság érzésének növeléséhez? Ahhoz, hogy megkíséreljük a választ, össze kell hasonlítanunk ezt a környezetet más környezetekkel. Erre alkalmas lehet az iskolai térhasználat és a diszkó terének összevetése. Az iskolában, a padok zárt rekeszeket határolnak el, melyek felszabdallják az osztálytermet és megakadályozzák a kötetlen helyváltoztatást illetve csak egyes testhelyzetek felvételét teszik lehetővé,

viszont a diszkóterem kötetlen tér. Másképpen lehet illetve kell „megszemélyesíteni”, beélni az osztálytermet és ismét másképpen a diszkó terét. A minket körülvevő tér nemcsak fizikai határokkal, hanem egy nem-fizikai határvonal által is körülíródik tudatunkban és viselkedésünkben. Az iskola tere gyakran a szorongás a feleléstől vagy rendreutasítástól való félelem színhelye, ahol jól elhatárolódik a „tanár fenségterülete” a diák által használt terektől. Bizonyos épületrészek, feljárók vagy folyosók használata csakis a tanárok kiváltsága, míg a diákok hiába próbálnak teljesen intim sarkokat vagy zugokat fenntartani maguknak, ezeket minduntalan felfedezik a tanárok, és ezáltal elvesztik vonzerejüket, túlexponáltakká válnak. Jó példa erre a dohányzó helyek kialakítása, ahol a „nagy beszélgetések” és az udvarlás is zajlik. A tér így önkéntelenül élettel telítődik és kommunikál, asszociációkat és érzéseket ébreszt használóiban. A zárt terek nyomasztóak lehetnek, de ha bármilyen szűk szobát nagy ablakokkal láttak el, máris megszűnik a nyomasztó érzés és „kitágul” a tér azoknak a tudatában, akik használják. A bútorok stílusa és zsúfoltságuk vagy tágas elhelyezésük szintén befolyásolja térérzékelésünket. Az osztályterem felosztottságával, rendet és fegyelmet parancsol még akkor is, ha gyakori a rendbontás. A diszkó vagy szórakozóhely legyen bármilyen szűk (folyosó vagy ugyancsak osztályterem, melyet „átalakítottak”) felszabadultságot sugall, hiszen a térhasználat hierarchikus elrendezése könnyen átalakítható, felbontható. A diszkó terének használata is jól szabályozott, csakhogy a térhasználat csúcspontjai — a központok — meghódíthatók, nem akadályoznak a bútorok, nincsenek jelen a felnőttek, a fölrendeltek, akik megszabnák (felülről) a test és tér használatának szabályait. Minden diszkózó a diszkószerepek működtetésével egyidőben kialakíthatja a számára legmegfelelőbb testhasználati módozatot, megszerezheti azt a „helyet”, amelyben jól, otthonosan mozog. Itt is kialakulhat a test vagy térhasználat vonatkozásában a karizma, a kiváltság és ki is alakul (Bourdieu 1978, 158). A diszkóstár saját testhasználatának és térbeélésének normáit „rá tudja kényszeríteni” másokra. Saját csoportja tanul tőle, míg a másik csoport tagjai számára sérthetetlenekké nyilvánítódnak ezek a normák. A különböző haveri körök leadereiből csak úgy árad a karizmatikus erő, mely a mozgásban (tánc), az egész

magatartás kivitelezésében rejlik. Eközben a sztár saját testészlelési reakcióit és normáit igyekszik másokkal is elfogadtatni, a közösségek közti szimbolikus távolság megjelölésére saját közösségének legitimálására használja fel azt. A táncoló csoportokat körülölelő tér („burok”) beszél, a gesztusok, a távolságtartás (proxemika), megjelöli a csoportok saját helyét (Hall 1959, 1975). És ha eddig azt hangsúlyoztuk, hogy a diszkó test- és térhasználatának legfontosabb jellemzője a felszabadultság, akkor szólnunk kell azokról a potenciális és valós feszültségekről is, amelyek a különböző csoportok között termelődnek ki, és esetleg nyílt konfliktusokhoz, ellenségeskedéshez vezet(het)nek. A keletkező feszültségek feloldását, a valóban felszabadult és euforikus szórakozást a zene, a tánc és a „színes sötétség” biztosítja, ami a diszkó-környezet egész hangulatát meghatározza, egybefogja a történéseket.

A diszkó akusztikus, kinetikus és vizuális hatásai egymástól elválaszthatatlanok, közösen képezik azokat a gócpontokat, amelyek mentén a szórakozás folyik, és alakulnak, a kezdetben csak igen felszínes — közösségek. A zene és a tánc valamint a villogó fényhatások együttesen olyan hangulatot teremtenek, amelyben mint médiumban, a diszkózók nagy része feloldódik. Azok is, akik csak hallgatják a zenét vagy csendben egy sarokba húzódva beszélgetnek, akarva akaratlanul részesei a különböző hatásoknak. Érzik, lereagálják a zene üzeneteit, jelenlétükkel és viselkedésükkel befolyásolják az együttes hatást; jelen vannak.

A zenei szükségletek, melyeket a diszkó-zene képes kielégíteni, összefonódnak az ifjak önartikulációs és önmeghatározási igényeivel. Ez a zenei köznyelv, mint a szórakozás kerete, kialakítja a szükségleteket, és mint ilyen, szocializáló médium, másrészt megerősít. A zenehallgatás/befogadás, kreatív önmegfogalmazó lehetőségként, a hangokkal való önkifejezés eszközeként nyilvánul meg. A diszkó-zene köré — és általában a pop-, rock-zene köré — spontán közösségek szerveződnek, ez a zene sokakat „elgazít”, kiemeli a hétköznapok sztereotípiái közül, önérvényesítési lehetőségeket kínál. Még akkor is, ha jól tudjuk, hogy a diszkó-zene piacra orientált és manipulált zenei nyelvezetet képvisel, rendelkezik közösség- és közönségformáló erővel. A diszkó-zene nyelvezete („dadozása”), heterogén üzenetei, nem esztétikai értékek, mégis

képes önálló nyelvezetté érlelődni, van saját „szókincse” és szintaxisa. Dekódolása normatív jellegű, mindig valamilyen alkalomhoz — esetünkben a szórakozáshoz, tánc-hoz, udvarláshoz stb. — kapcsolódik és keretet teremt ehhez az alkalomhoz; szabályozza azt (Demény-Kolozsvári 1986). A diszkó-zene bensőségeséget teremt, olyan otthonossági értékeket termel ki, melyeket más környezet és hatás csak ritkán vált ki a fiatalokból.

Zene és tánc szinte teljesen eggyé válnak, a diszkó-tánc a zenei lüktetés nélkül kaotikus, semmitmondó mozgáshalmazzá „esne szét”.

Antropológiai szempontból a táncot úgy határozhatjuk meg, mint olyan emberi viselkedést, mely „a táncos perspektívájából a következőket jelenti: kulturálisan motivált, akaratlagos és ritmikus, céltudatos, nemverbális szekvenciákból álló testmozgások, melyek különböznek a megszokott motorikus tevékenységektől, melyben a mozgásnak lényegi és esztétikai értéke van” (Hanna 1979). Ez a meghatározás keretet nyújt a diszkó-tánc mélyebb összefüggéseinek elemzéséhez, kritériumokat szolgáltat annak megértéséhez. Ebből a perspektívából a diszkó-tánc sajátosságainál fogva formai összefüggésbe hozható az archaikus táncokkal. Kivitelezése „primitív”, esztétikai megformáltsága heterogén, helyet kapnak benne a legkülönbözőbb tánc- és ritmuselemek, mozgások és testhelyzetek. A diszkó-táncnak — legalábbis annak, amit megfigyelhettünk —; nincs jól megragadható arculata, egyénisége („ugra-bugrálás?”), szekvenciái egybemosódnak, választóvonal csak a gyors és a lassú, a közös (csoportos) és a páros tánc típusok közé húzható. A „gyors” ritmusú táncok a rock, a twist, és mambó-táncok elemeiből és néhány nem táncszerű (akrobatikusan gyors) csípő- és vállmozgás ismétlődéséből, ezek variációiból állnak. A „lassú” táncok, a tangó néhol felgyorsított, máshol éppen lassított változatai kevés „figurával”. A diszkó-táncban általában a taktilis kommunikáció „izgató” válfaját kell látunk, mely a nyilvánosság előtt, annak bevonásával játszódik. A diszkó-tánc, mint rítus szimbolikusan megvalósított taktilis kommunikáció, ahol, gyakran, létre sem jön a tényleges taktilis érintkezés, de jelzésszerűen mindig jelen van. A táncolás esztétikai vonatkozásainál, az ebből származó élménynél fontosabbak a nemverbális közlések, amelyeket a tánc közvetít. A társas kapcsolatokról való

„tudást” és sajátos azonosságtudatot közvetít, a tánc ezért vizuálisan értelmezett és kinesztétikailag átértzett/átélt, ritmikailag többé-kevésbé rendezett mozgásformák összessége. A tánc itt is kontrollálja és megszervezi a társadalmi kölcsönhatásokat, kialakítja a csoportnormákat és a társas érintkezési „mi”-alapját. Euforikus és felszabadító hatása abban rejlik, hogy alkalmas az egyéniesítésre, arra hogy ki-ki vérmérsékletének, motorikus képességeinek/tudásának stb. megfelelően a „tánc” egy-egy egyéni változatát játssza el, hogy ebben megmutassa önmagát. Ebben rejlik vonzereje, a párkapcsolatok kialakításában betöltött fontos funkciója. Ezt a táncot szinte senkinek sem kell „megtanulni” a zene, a környezeti hatások (fényhatások is) szinte magukkal hozzák, megmutatják, hogy mit kell tenni. Minden fiatal valahogyan ismeri a diszkó-táncokat, bele tud kapcsolódni alkalomadtán, ezért kevés a gátlásos diszkózó. Aki nem táncol, maga is részese, így vagy úgy, a közösségnek, a táncolók maguk cselekvők és nézői is a „produkciónak”.

Aki bekapcsolódik egyik vagy másik csoportba táncolni, az szinte percek alatt elsajátítja az illető csoport normáit, melyeket táncolás közben forgalmaznak, egyben megtanulja azt is, hogy milyen magatartást tanúsítson „másokkal szemben”. Megtanulja érzékeltetni azt a „membránt”, mely saját csoportját körülzárja, és elkülöníti más csoportoktól, újradefiniálja saját identitását, a saját- és a másik csoport függvényében. Elkötelezi magát a táncolás és érintkezési forma mellett, beleéli magát a vállalt mikrovilágba, amelybe beállt. Észrevétlenül fogadja el a csoport értékeit; a „külvilágot” a membránon átszűrve — ezáltal torzítottan — érzékeli/értékeli (Goffman 1978, 155).

A diszkó-tánc azért fontos, mert mozgás, motorikus cselekvések sora, márpedig, „ha az emberek mozognak, mozgási közösségekhez tartoznak, mint ahogy, ha beszélnek beszédközösségekhez tartoznak... kinetikus 'nyelvek' és 'nyelvjárások' léteznek, melyeket a kultúra tagjai megtanulnak” (Hanna 1979). A tánc a közösség mozgásos megnyilvánulásává válik, a kinesztétikai együttlét megerősítését szolgálja. Tánc közben, zenét hallgatva alakulnak ki és kezdenek működni a diszkó-szerepek.

A diszkó-szerepek legfontosabb vonása, hogy az itt kialakított, működtetett szerepek kizárólag felnőtt-szerepek. A diszkóban a gyakran szorongó diáklány megjátssza a

„nagymenő csajt”, aki öltözetével, mozgásával, tekintetével, egész magatartásával felnőtt párkapcsolatra érett nő benyomását igyekszik kelteni. Egyfolytában jelzéseket bocsájt ki, melyek azt közlik a potenciális fiú-partnerekkel, hogy „elérhető”, felnőtt/érett nő vagyok, aki belemegy az udvarlási viselkedés rítusainak eljárásába. Más tinédzser lányokkal szemben gyakran hivalkodó magatartást tanúsít, igyekszik kiérdemelni azok irigykedését, feltűnési vágytól ég. Gyakran „játszmákat” indítványoz, melyek végkimenetelétől kissé szorong, nem tudja igazán, hogy mi is lesz a bonyodalom vége. Mégis, tánc közben, eljátszása a kezdeményező, bátor nőt, flörtre vagy udvarlásra „szólítja fel” a fiúkat.

A fiúk — inkább csoportokba verődve —, játszásként meg a „kemény” férfit, aki akár verekedésbe is bonyolódna férfiasága, lovagiassága bizonyosságul. Lesik az alkalmat, amikor azt kérhetik táncra, akit „kinéztek maguknak”, megjegyzéseket tesznek a lányok külalakjára stb.

A diszkóban leggyakrabban eljátszott szerepeknek keretét a villogó fények, a zene dübörgése és a tánc forgataga nyújtják. Mindezek kellékei a felszabadultságnak, az udvarlási rítusok/mogatartások megerősödésének. Az udvarlási viselkedés egész fegyvertárának a kipróbálására lehetőséget nyújt a diszkó mint médium. Olyan nemverbális kommunikációs cselekvések, mint a tapintás, a mások mozgásának észlelése, a hangingerek közvetítése, a tánc stb. játszanak közre a közeledési szándék kinyilvánításában. Ezeken keresztül jut kifejezésre, hogy ki kihez vonzódik, mozgásos formában vagy gesztusokba sűrítve jelenik meg az, hogy ki kihez tartozik. A férfiak/szócok leggyakrabban a hirtelen csipőmozdulatokkal, érintési gesztusokkal, férfias mozgással, önmotogatóssal hívják fel magukra a potenciális partnerek figyelmét. A lányok válaszüreakciói — kifeszített mellet, nőiesen „riszál” csipők, szimbolikusan kifordított tenyerek stb., szinte sosem maradnak el. Egy olyan színjáték indul(hat) be diszkózás közben, melyben a csábító és csábított kölcsönösen részt vesz, olyan szerepek kerülnek felszínre, melyek mint elfojtott biológiai és pszichológiai késztetések máskor és máshol is jelen vannak, de itt kifizetési teret kapnak. A diszkó felértékelődésének egyik tényezője éppen az, hogy módot nyújt olyan szerepek és viselkedésmódok kibontakoztatására, amelyeket a hétköznapjainkban elfojtani kény-

szerülnek a résztvevők. Ezek az átmeneti szerepek viszont rögzítőd(het)nek és kikerül(het)nek az élet más területeire is.

Folytatva a diszkózás forgatókönyvének bemutatását, eljutunk a végső „akkordokig”, amelynek alapkérdését a „ki kivel megy haza?” jelentheti.

Mire elhunynak a fények és elhallgat az „örjítő” zene, szinte senki sem marad egyedül. Minden lány mellett egy egy „ajánlkozó”, vállalkozó szellemű fiatalember áll, mindenki valamelyik csoporthoz „tartozik” vagy csak egyszerűen velük tart hazafele menet. Az egyedüliek vagy magányosak alig mutatkoznak, felszívódnak. A diszkó terét a nyüzsgés és zibongás tölti ki, rövid félszavas búcsúzó vagy ajánló szavak röpködnek. Megbeszélik, hogy hol, kinél és esetleg mikor fogják folytatni, a kialakult haveri körök, a kezdetleges vagy stabilabb csoportok találgatást adnak. A közös táncolás-zenehallgatás a diszkó élményeinek közös fogyasztása közben kialakulnak a kis-közösségek, melyek tovább él(het)nek ezután is.

A diszkó-közösségek kialakulásának hátterét a diszkó nyelvete képezi, amely immár önálló és bizonyos értelemben általános kóddá női ki magát, bekerül a hétköznapokba.

Fontossága elsősorban a fiatalok körében számottevő, de kétségtelenül bekerült „a felnőtt társadalom”-ba és észrevétlenül elfogadottá vált. A mass media révén „diszkósítottuk” a komoly zenét, folyamatosan működtetjük-hallgattatjuk azt a zenei köznyelvet, amelyet a diszkók világa termelt ki, és amely kitermelte a diszkók világát. Aluljárók falairól, diákok táskáiról, tolltartóiról, kerítésekről tekintenek vissza ránk a diszkó-zene sztárjai, aktuális és „régmúlt” rock- vagy beat-zene csillagok neve. Szinte nincs olyan hely, ahol így vagy úgy ne jelentkezne a diszkó nyelvete: az iskolákban, könyvtárakban a munkahelyi beszélgetésekben, parkokban vagy mozik környékén, szórakozóhelyeken vagy állomásokon egyaránt felbukkan, utat tör magának az a „nyelvezet”, melynek forrásvidéke kapcsolatba hozható a diszkózás világával. Akár pejoratív megjegyzésekben, akár az elragadtatás hangján elmondott ifjú beszélgetésben helyet talál a diszkó zenei köznyelve, a diszkóstárok (zenészek és énekesek) neve vagy tulajdonságai. A különböző könnyűzene együttesek vagy szólisták köré spontán közösségek szerveződnek. A

zene „beszerzése”, magnószalagra vétele és forgalmazása az ezekhez kapcsolódó alkalmak minduntalan beszédtemák, sőt egyenesen rangjelkép szerepet tölthet be az, hogy ki mennyire járatos a zenei „alvilág” útvesztőiben. Diákok vagy ifjak órákat töltenek a diszkó-zene bővületében, megbeszélik, dúdolják, a dalokat, azokat az életérzéseket, melyeket bennük ez a zenei nyelv mozgósít.

A diszkó nyelvzetéről szólva, nemcsak a zenei hatások sorba rendeződéséről vagy terjedéséről kell szóljunk, hanem azokról a nemverbális nyelvekről, és nyelvzetekről is, amelyeket a diszkó kialakít és forgalmaz. A diszkó nyelvzetének legfontosabb vonása — ha kialakulását tekintjük —, hogy a kortárs csoportok, baráti körök, haverok, osztálytársak, kollégák, lakóhelyi közösségek alakítják ki. Ez akkor kezd kialakulni és működni, amikor „tisztá a levegő” vagyis nincsenek jelen a felnőttek (szülők, tanárok), vagy legalábbis szimbolikusan eltávolodtak az aktuális interakciótól. A diszkóban a felnőttek szigora, a „rend” csak áttételesen van jelen. Mindenki tudja, hogy a lemezlovas, a felvigyázó klub-vezető, a szolgálatos tanár stb. jelen van és a hivatalos nyilvánosságot képviseli, ezen keresztül pedig a felnőtt társadalmat. Ennek ellenére úgy viselkednek, „mintha” ezt nem észlelnék, kiiktatják aktuális viselkedésükből a diszkótól idegenek jelenlétét.

A diszkó sajátos nyelvzete, a megjelenés és távozás — zenehallgatás és táncolás alkalmával kezd körvonalazódni, de kikerül az utcára, a terekre és otthonokba, intézményekbe és munkahelyekre. Lényege egy utalásos rendszer, mely önálló arculatot, animáló képességet kölcsönöz neki. Az utalás lényege esetünkben, hogy „a jelentett egy csoportosulás közös élménye, a jelentőt ennek egy részlete, s mint részlet, az egészet helyettesíti, és idézi fel annak teljes indulati-érzelmi hőfokával” (Mérei 1975, 168). A diszkó világának rejtett kommunikációs hátlózata és az utalásos rendszer, mely ezen keresztül működik, pars pro toto alapon jön létre, és szervezi meg a köznapis életet is. A zene, a tánc néhány elemének felelevenítése, a viselet külseje mint utalás egy egész szituációra, újratermeli az egész közösen megélt eseménysort, kellemes élményeket elevenít fel. Ez magában hordozza „az együtesség feszültségtöbbletét”. Az ifjúság által, gyakran használt argó-nyelv utalásai, miközben közösen átélt élmé-

nyekre utalnak, egyúttal felelevenítik és rögzítik, a megélt helyzetek emocionális-indulati hátterét. Az utalás ez esetben, a szimbólummal, nem indulattalanít vagy absztrahál, hanem mint affektív gócpont felidézi az együttlétséget, erősíti az együttléttartozás érzését. Része lesz a helyzetmeghatározásoknak, az értéképzés „személyes indulati összetevőjévé” válik.

A diszkó előtt összeverődő haverok, vagy a tánc szüneteiben egymást túlkiabálva, a beszélgetésbe belefeledkező ifjak, a diszkóról, a szórakozásról stb. társalgó fiatalok a közösen átélt élmények felelevenítését, mint sajátos helyzetmeghatározást hozzák létre és működtetik. Ez a kommunikatív cselekvési aktus, mint időtöltés, bárhol működni kezd(het), kapcsolódhat ezután akár a filmnézéshez vagy az iskolai/munkahelyi botrányok megbeszéléséhez stb. Ez a nyelvezet nem kimondottan verbális vagy zenei elemekből építkezik, hanem egyenrangúakká válnak benne a gesztusnyelv, a mimika, a proxemika szabályai stb. is. A nyelvezet lényege a felszabadultság, a felgyúlt feszültségek levezetése és a „mi-tudat” felmutatása/megerősítése, az hogy „magunk között vagyunk”. Ennek a kódnak tulajdonságai a felnőtt/hivatalos nyelvvel szemben határozódnak meg. Szótára szegényes, a divathullámok és pillanatnyi élmények (olvasmányok, a tévében/videóban láttak) alapján állandóan változik. A változtatás, új kifejezések meghonosítása csakis a pillanatnyi elfogadottság függvénye. Az, hogy ki milyen kifejezéseket használ, mondjuk, köszönéskor vagy bemutatkozásnál, már jelzi azt is, hogy milyen „körből” származik, mennyire van napirenden az egyes csoportok által elfogadott „menő” kifejezésekkel. Ez lehet az illető csoportba való belépés feltétele is. A köszönéssel kapcsolatos kifejezések, rítusok és eljárások kellőképpen érzékeltethetik nemcsak ennek a nyelvezetnek a változatosságát és „korlátoltságát”, hanem azt is, hogy mennyire közvetlen és könnyed. Minden, ami a diszkó nyelvezetének elemét képezi, jól szolgálhatja a közösségek kialakulásának, párkapcsolatok kiépülésének az elindítását, melyek „túlélnek” a diszkók történéseit. A diszkóban kialakított nyelvezet olyan hálózatokat teremt, amelyek könnyen dekódolhatók azok számára, akik részei közös élmények/helyzetek emocionális-indulati hátterének, az így kialakuló életvilágnak. A diszkó nyelvezetének ismerete: kommunikációs kompetencia. Ez megnyil-

vánul a saját test és a minket körülölelő tér nyelvezetének a felfogásában/beélésében a jelentéstulajdonítási gyakorlatban. Kifejezésre jut a tánc és kinetikus nyelvezet megértésében, az udvarlási rítusok algoritmusának a kialakításában.

Ha befejeződik a diszkó és távoznak a multság résztvevői, marad a telített „levegő”, azoknak a történéseknek az élő/éltető lenyomata, amelyek itt lejajlottak. A közösséggé válás kezdeteinek emléke, a közös mulatás és felszabadult szórakozás íze, a párkapcsolatok hosszú éveit végigkísérő hang- és mozgásfoszlányok, melyek utólag újjászerveződve alkotnak „nyelvezetet”; egy kis nosztalgiafelhő.